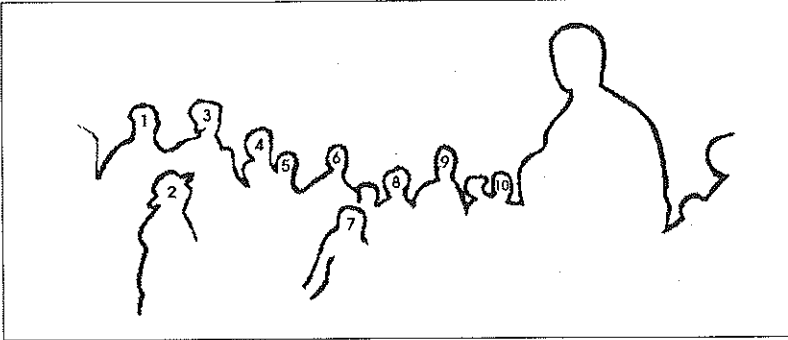

BİR FOTOĞRAF VE 1928 YILI KADIN KIYAFETLERİNE AİT BİLGİLER

Mehmet Akif TURAL*

(Atatürk'ün Kayseri gezisi)

*Doç. Dr. Gazi Üniversitesi, Fen-Edb.Fak. Öğretim Üyesi; Atatürk Araştırma Merkezi Asli Üyesi

1999 Ağustos'unda Atatürk Kültür Merkezi Başkanı Sayın Prof. Dr. Sadık Tural'a bir mektup gönderilmiştir. Mektup ekinde, 1928 yılında Kayseri'de Atatürk'le birlikte çekilmiş bir fotoğraf bulunmakta ve fotoğraf hakkında bilgi verilmektedir. Sayın Sadık Tural Albümlerde bu resmin olup olmadığını araştırmamızı, tarihi malzeme olarak değerlendirilmesini istediler. Fotoğrafı, ulaşabildiğimiz kaynaklarda göremedik.

Elimizdeki fotoğrafı gönderen ve değerlendirilmesini isteyen Sayın Ahmet Demir Yüce, bir bakıma bir sosyal tarihçinin meraklarını gündeme getiriyor. 1928 yılında bir İç Anadolu şehri olan Kayseri ilimizde hanımların kılık kıyafetlerine ait bir belge verirken, ailesi ve kendisi için övünme meselesi değil, tarihin aydınlatılmasını istiyordu.

Bizim daha önce bir Atatürk Albümü vesilesiyle belirttiğimiz üzere¹ fotoğraflar toplumdaki sosyal değişmelere de ışık tutarlar, bu manada resimler tarihin malzemesidir.

Tarihin yazılı çizili görüntülü kaynaklarından birisi, görüntülü arşiv malzemesi olarak değerlendirilen resim ve fotoğraflar, kalem veya fırça ile yapılmış resimlerden daha fazla faydalanılan, güvenilir malzemelerdir. Fotoğraflarda hem çizim hem de resimler o anki durumu bize aksettirerek tarihe tanıklık yapmaktadırlar Fotoğraflar bilindiği gibi, nihayet 150 yıllık bir geçmişe sahiptir. XIX.Yüzyıl ortalarından itibaren Türk alemine de girmiştir; ilk dönemde kartpostal daha yaygındır; 1890'lı yıllarda, Osmanlı ülkesinin her sancağından gönderilen fotoğraf albümleri, Yıldız Sarayı'ndan İstanbul Üniversitesi Kitaplığı'na intikal etmiştir. Renkli resimler 1920'de başlamışsa da ülkemizde 1970'lerden sonra etkili olmuştur.² Fotoğrafların altındaki bilgiler sağlam değilse bir fotoğrafın farklı yer ve zamanda gösterilmesi tehlikesi vardır. Doğru bilgilerin verilmesi gerekir. "Harf İnkılabı'nın mimarı Başöğretmen Gazi Mustafa Kemal (Atatürk)'in Sivas ve Kayseri gezileri dolayısıyla yayımlanan, Gazi'yi kara tahta başında (elinde tebeşirle) yeni harfleri öğretirken gösteren Fotoğraf, ne yazık ki bazı Ata-

¹ M.Akif Tural, "Atatürk Albümü Hakkında", *Bilge Dergisi* s.23

²Tuncer Baykara, *Tarih Araştırma ve Yazma Metodu*, İzmir 1996. 3.baskı s.74, ayrıca bak., Mübahat Küçüköğlü, *Tarih Araştırmalarında Usul*, İstanbul 1990 s.24

türk dönemi fotoğraflarında da görüldüğü gibi (Bandırma Vapuru, Gölbaşındaki Haymana'lı deveçiler, Gazeteci İzzet Ulvi'nin oğlu Gültekin v.b.) sonraki yıllarda karmaşaya yol açtı. Kimi yayınlarda Sivas kimi yayınlarda da Kayseri'de çekilmiş olarak gösterildi", Halbuki doğru bilgi, "19 Eylül 1928 tarihinde Sivas'ta çekildiği birçok kaynakta belirtilen fotoğraf 20 Eylül 1928 günü Kayseri'de Cumhuriyet Halk Fırkası binası önünde çekilmiştir".³

Atatürk, Harf inkılâbının en heyecanlı olduğu günlerde Başbakan İsmet İnönü ile birlikte Sivas'tan 20 Eylül 1928 günü saat 14.30 da Kayseri'ye gelmiştir. Yolda Gesi bucağında toplanan halkı yeni alfabeden imtihan etmiştir. Harf inkılâbının getirdiği okuma yazma seferberliğinin heyecanla devam ettiğini gören Atatürk başlattığı devrimin öncüsü olarak, Baş öğretmeni olarak Kayseri'ye gelir gelmez şehrin meydanına bir kara tahta ve tebeşir konur. Kendisini çeviren halkı imtihan etmiş yanlışları düzeltmiş, gözlemlerinden çok memnun olarak Kayseri'den ayrılmıştır.⁴

Elimizdeki fotoğraf Kayseri'nin bir köyünden olan Sayın Emekli Senatör Ahmet Demir Yüce' nin özel albümünden kendisi tarafından tarihi bir belgenin kayıtlara girmesi düşüncesiyle verilmiştir. Fotoğraf, Kayseri'de fotoğrafçı Hayri Dilaver Bey tarafından çekilmiştir. Hayri Dilaver Bey Fotoğrafın altına imzasını yeni harflerle atmıştır. Mevkii Kayseri istasyonu çıkışındaki şose yoldur.

Fotoğraftaki hanımlar modern, o devre ait şık kıyafetlerle sıralanmışlardır. Atatürk'ün arkasındaki yarım çıkan resimde de görülmektedir ki karşılama uzun bir kuyruk oluşturmaktadır.

İç Anadolu'nun ortasında, muhafazakar olarak bilinen bir şehirde, modern bir çevrenin de olduğu görülmektedir. O dönemde memur olmaları sebebiyle öğretmenlik yapan hanımların kılık kıyafetlerinin de kanunlara uygun olması gerekiyor. Zaten bu hanımlardan bazıları kendi dönemlerinin tahsil görmüş insanlarıdır. Bazıları memur, bazıları da, her hangi bir işte

3 Nail Tan, "Harf İnkılabının 71.Yıl Dönümü Dolayısıyla Bir Fotoğrafın Yarattığı Karmaşaya Çözüm", *Türk Dili*, Sayı 575 Kasım 1999 s.447 v.d.

4 Mehmet Önder, *Atatürk'ün Yurt Gezileri*, Ankara,1975.

çalışmayan ev hanımlarıdır. Bu şık kıyafetler, halkın değişikliği kabullenmelerinin, yadırgamamalarının göstergesidir. Ayrıca, Toplumumuzun değişme ve gelişmeye ne kadar açık olduğunu da göstergesidir.

Hanımların başlarına baktığımızda, bere şeklinde bir şapka bulunmaktadır. Saçları sağ ve sol yanaklarına sarkmış, alından da kâkul/ kahküller halinde çıkmış gözükmektedir.

Baş örtülü hanımların saç bağlaması ise, Anadolu'da halen kullanılan bir bağlama usulü olup, başın ortasına yakın yere kadar olan kısmı açıktır, saçlar gözükmektedir, çene altından bağlanmıştır.

1928 yılındaki fotoğraf da göstermektedir ki, hanımların baş örtüsü herhangi bir fikrin veya grubun sembolü, işareti değildir. Kadınlara ait bir üniforma niteliği de taşımaz, örtünme ile ilgilidir.

Sayın Ahmet Demir Yüce Bey'in fotoğrafla ilgili bilgilerini aktaralım, "Soldaki ilk hanım Kayseri Lisesi Coğrafya öğretmeni Settar Tör Bey'in eşidir.(1) (ismini hatırlayamıyorum)

Hanımların önünde duran çocuk (2) ikinci sırada duran hanımın (3) çocuğudur. Soldan üçüncü hanım(4), Kayseri lisesi Riyaziye (matematik) Öğretmeni Cafer Özalp Bey'in kızı Mükerrerem (Özalp) Sönmez hanımdır.

Arkada dördüncü sıradaki hanımın(5) kim olduğunu bilemiyorum. Soldan beşinci sıradaki Hanım(6) Annem İnanet Yüce' dir. Önünde duran çocuk (7) da ben Ahmet Demir Yüce'yim. Annem beni zaptetmeye uğraşiyor. Başımda oku kasketi var. Herhalde ilkokul 1. Sınıftayım.

Soldan altıncı hanım(8) bir memurun eşi idi. Kim olduklarını hatırlayamıyorum.

Yedinci hanım(9) Mühendis Sami Bey'in eşi Nimet Hanım'dır. Kayseri'ye tren 1928 de gelmişti. Tren yolu yapımı Sivas'a doğru ilerliyordu. Yapım karargahı bir süre daha Kayseri'de idi. Mühendis Sami Bey o grubun başı idi.

Sekizinci hanım,(10) Mühendis Derviş Bey'in eşidir. Derviş Bey demiryolu inşaatı için orada bulunuyordu.

(Resimde bulunmayan ama uzun bir sıra halinde devam eden bazıları da ev hanımı olan pek çok tanıdıklarım orada bulunmaktaydılar, ama objektife giremedikleri için fotoğrafa çıkamayacak kadar uzakta kalmış olacaklar ki gözükmüyorlar)"

İnkılapların bütünlük yapısı içinde bir tamamlayıcı unsur olan kılık kıyafet inkılabı toplumu da bütünlüştürmüştür. Anayasamızda yerini almış olan, Devrim Kanunları'nda bunları görürüz.

Kaptan-ı Derya Koca Hüseyin Paşa'nın Akdeniz seferi sırasında gittiği Fas'tan gemisindeki askerlerine giydirerek getirdiği Yunan serpuşu olan fes, Padişah II. Mahmut tarafından da ferman ile zorla sivil, asker, memur tebanın tamamına giydirmesine karşılık Osmanlı Üleması 1832 de din elden gidiyor, diye ayaklanmış çok kan dökülmüştür.

1925 te Atatürk fesi atıp yerine şapkayı hayata sokmaya çalıştığında yine din elden gidiyor, bu dini kıyafetimizi bırakmayız itirazları olmuştur. 93 yıllık sürede fes adeta Osmanlı'nın ve "Doğu zihniyetinin" sembol giyeceği haline dönüşmüştür. Kılık kıyafet toplumun kültür unsurlarından olan pek çok göstergenin yansımasıdır. Rum serpuşu fes, Osmanlı alameti olmaya devam etmiştir.

Atatürk Türk milletinde, hem zihniyet, hem de, görünüş değişikliği yapmak istiyordu.

Batı medeniyetini gözlemleyerek akli ve bilimi rehber alarak, çağdaşlaşmak ve Türk medeniyetini ortaya çıkarmak için medeni kıyafetlerin halk tarafından kabul edilmesini düşünüyor ve hayata geçirmeye çalışıyordu.⁵

Halkın giydiği kıyafetler medeni ve milli özelliklere sahip değildi. Osmanlı coğrafyasında sokakta, resmi kurumlarda ve görev anında insanların

⁵Turhan Olcaytu, *Dinimiz Neyi Emrediyor, Atatürk Ne Yaptı*, 8.baskı. Ankara, 1998. s.66

giydiği kıyafetler toplumun yapısını dokusunu yansıtıyordu. kıyafetler; meslek belirtiyordu. Sadece meslek olmayıp zümre göstermekteydi. Ayrıca coğrafya belirtiyordu. Din, dini inanç göstergesi oluyordu. İnsanların hangi mezhep, tarikat veya cemaate mensup olunduğu da kıyafetlerden belli oluyordu. Giyinişler milliyet belirliyordu. Kılık kıyafet, Osmanlı toplumundaki **birbirine çok aykırı** bir görünümü oluşturuyordu.

Sokađa çıkınca kimin hangi inanç veya inaniştan nereli, hangi milliyetten olduğunun belirginliğinin getirdiği kolay ayırım dışında, bu parçalanmışlık, çözülmüşlük göstergeleri örtünme işlevini bile geride bırakıyordu. Bir zevk, zerafet ve örtünme aracı olan kıyafetler, bir benzeşme ve bütünleşme işlevi taşıyorlardı; bu yüzden, kahvehane, lokanta, hatta mescitlerin dahi ayrılmış olmasını Kılık Kıyafet İnkılabı bütünleştirmek istiyordu.

Görüntü birlikteliğin engeliydi. Kıyafetler, bölünmüşlüğün, gruplaşmanın gözle görülen ispatı idi. Kıyafet inkılabı, toplumu benzeştiren, bütünleştiren bir tamamlayıcı inkılap unsurudur.

Atatürk 24 Ağustos 1925 te Kastamonu da “fikrimiz zihnimiz tepeden tırnağa medeni olacaktır. Medeni ve beynelmilel kıyafet milletimiz için layık bir kıyafettir. Onu giyeceğiz. Demiştir.

11 Ekim 1925 tarihinde çıkarılan Kararname ile ordu, donanma ve din işlerinde görevli olanların hukukçuların kıyafetleri ile devletçe kıyafeti belirtilmiş bulunanlardan başka bütün devlet memurlarının kıyafetleri dünya yüzünde uygar milletlerin ortak genel kıyafetlerinin aynıdır. Gündüz ve geceye göre resmi törenlerde giyilecek çeşitli elbiseler ve şapkalar belirlenmiştir. Binalar içinde baş açık bulunacak selamlama baş ile olacaktır. Binalar dışında selamlama şapka ile olacaktır. Bu kararname den sonra 25 kasım 1925 te T.B.M.M. üyeleri genel ve yerel idare ve bütün kurumlara mensup memur ve müstahdemler Türk milletinin giymiş olduğu şapkayı giymek mecburiyetindedirler.

Din görevlileri ile ilgili kıyafet kararnamesinde de sarık ve cübbenin din görevlileri tarafından giyebileceğini belirtiyordu. Siyah cübbe, beyaz

sarık ile halkın arasına girerek inkılaplara henüz alışmakta olan halkın düşüncelerini etkilemek isteyenler de bu kararname ile önlenmiş oluyordu. “Dini üniforma olan sarık ve cübbe de propaganda malzemesi olmaktan çıkartılarak sokaktan kurtarılıyor şerefli yerine konuyordu”.⁶ Kılık kıyafet inkılabı önce eğitim görmüş tahsilli çevreler tarafından kabul görmüştür. 4 Eylül 1925'te İstanbul Taksim gazinosundaki baloya Türk kadınlarının şapka giyerek gelmeleri diğer toplantılarda da şapkanın kasket veya fötr şapka halinde giyilmesi toplumun kabullerinden olmuştur.

Erkeklerin kıyafetlerindeki farklılık için de 1934 yılında “Bazı Kıyafetlerin Giyilmeyeceği Hakkında” tekrar kanun çıkarılmıştır.

Yirmi yaşındaki bir insan ile yetmiş yaşındaki bir insanın, ekonomik gücü ölçüsünde birbirlerine benzeyen, çağın şartlarına uygun kıyafetleri giymesi, iktisadi, kültürel, sosyal ve zevk bakımından birleştirici bütünleştirici bir özelliğe sahiptir.

Sayın Ahmet Demir Yüce'de Atatürk'ün Kayseri'de 1928 yılında çekilmiş bir fotoğraf bulunmaktadır.

Fotoğrafta Atatürk'ü karşılayan hanımlar ile Ahmet Demir Yücede annesinin önünde görülmektedir. 1928 yılındaki bu fotoğraf İç Anadolu'nun ortasında muhafazakar bir şehirde kadın kıyafetleri ile kılık kıyafet inkılabının kabullenmesini de göstermektedir. Hanımların baş örtüsü herhangi bir fikre gruba ait sembol değildir. Kadınlara ait üniformada değildir. Örtünme ile ilgilidir.

Atatürk'ün kılık kıyafet inkılâbı yapmasındaki fark, birbirine çok aykırı görünümü kaldırmak içindir. Birlik bütünlük görüntüsü içindir.

6 Olcayto a.g.e.s,67

ÖZET

Atatürk'ün Kayseri'de 1928'de çekilmiş bir fotoğrafında Sayın Ahmet Demir Yüce de bulunmaktadır.

Ahmet Demir Yüce annesinin önünde görülmektedir. Bu fotoğrafta Anadolu kadınlarının günlük kıyafeti görülmüyor. Bu fotoğraf kılık kıyafette birlik bütünlüğü göstermektedir.

Anahtar Kelimeler : Atatürk, Ahmet Demir Yüce, Kıyafet İnkılâbı, Kayseri, Kadın

ABSTRACT

Ahmet Demir Yüce has been in the photograph of Atatürk that had been taken in Kayseri in 1928.

Ahmet Demir Yüce has been seen in front of his mother. In this photograph, it has been seen that the ordinary clothes of the Anatolian women. This photograph has show that the unity and the regularity in the clothes.

Key Words : Atatürk, Ahmet Demir Yüce, Revolution of Clothes, Kayseri, Women